

**ШТОТЫДНЁВІК БЕЛАРУСАЎ ПОЛЬШЧЫ «НІВА»:
ПРАЦЯГ ТРАДЫЦЫЙ ГАЗЕТ «НАША ДОЛЯ» І «НАША НІВА»
Ў ЗАМЕЖНЫХ ВЫДАННЯХ БЕЛАРУСКІХ ДЫЯСПАР**

Юбілейны характар канферэнцыі, прысвечанай 110-годдзю выхаду газет «Наша Доля» і «Наша Ніва», матывуе нас уважліва паглядзець на наступствы іх уплыву на дзейнасць сучасных беларускіх выданняў за мяжой. У прыватнасці, на штотыднёвік беларусаў Польшчы «Ніва», які друкуецца ў Беластоку з 1956 г. Газета разлічана на аўдыторыю, якая цікавіцца навінамі і звесткамі пра існаванне беларускай меншасці ў Польшчы, праблематыкай яе палітычнага і эканамічнага жыцця, настроямі ў дыяспары, гісторыяй беларуска-польскага памежжа. Працягваючы традыцыі вышэйназваных выданняў, рэдакцыя «Нівы» надае асаблівае значэнне асвятленню драматычных, часам вельмі трагічных падзей перыяду Першай сусветнай вайны, якія кардынальна закранулі тагачасных беларускіх вяскоўцаў. Яны падманам былі ўцягнуты ў якасці статыстаў ў вір ваенна-палітычнага глабальнага канфлікта Германіі і царскай Расіі, а таксама іх саюзнікаў.

Важкім вынікам даследчай працы журналістаў «Нівы» стала кніга «Бежанства 1915 года», якая пераважна змяшчала надрукаваныя ў газеце за даволі працяглы перыяд (1958–2000 гг.) матэрыялы на агульную тэму вымушанага перасялення беларусаў Брэсцкай, Гродзенскай і Віленскай губерняў Расіі ў розныя рэгіёны імперыі. Задумана была так: нямецкія войскі пасля акупацыі бязлюдных мясцінаў без рэгулярных паставак боепрыпасаў, харчавання, амуніцыі спыняцца і павернуць назад. Прыкладна як у вайне 1812 г. з Напалеонам. Але царскія стратэгі моцна пралічыліся. Чыгунка вырашала ўсе пытанні забеспячэння нямецкіх войскаў.

Трэба мець на ўвазе і тое, як адзначаецца ва ўступе да зборніка, што змешчаныя ў ім успаміны «паказваюць лёс наймалодшага пакалення бежанцаў, якія ў 1915 г. былі дзецьмі, маглі дажыць да нашых дзён і раскажаць пра выпрабаванні свае, сваёй сям’і...» [1]. Гэтыя простыя і няхітрыя аповеды моцна кранаюць. Ехалі беларусы пад вялікім прымусам уладаў, бо даводзілася кідаць гаспадарку, наладжаны побыт, рваць сувязі з роднымі, сваякамі, сябрамі. Вось аповед Сямёна Анішчука: «...страшылі, што немцы людзям вочы выколваюць, а бабам цыцкі адрэзваюць. А пасля казакі верхам ездзілі і выганялі нас, а вёску падпалілі». (Тут і далей у цытатах правапіс і стыль аўтараў успамінаў – Л.Л.). Дамініка Мароз лаканічна перадала тую нервовую, панічную атмасферу: «Немец наступаў. Перад ім пагалоска па-

неслася: паляць усё, здзекі робяць над людзьмі. Хто можа – уцякай. Усе на Усход – у глыб Расіі» [1].

Многія ўдзельнікі тых падзей потым казалі, што дарогі былі разбітыя, загрузаныя вайскоўцамі і бежанцамі. Падводы на дзясяткі кіламетраў цягнуліся на ўсход, побач з імі гналі кароў. А следам наступаў фронт. Вось што ўспамінае Васіль Сакоўскі: «Зменнае надвор'е, бруд, натоўпы людзей без гігіены і медыцынскай дапамогі спрыялі розным хваробам, эпідэміям. Уздоўж бежанскіх дарог пачалі расці капцы-магілы і раздавацца горкі плач радні». Сугучны гэтаму расказ Ціхана Трахімяка: «Сярод гэтай масы народу ўспыхнула страшная хвароба – халера. У нашай сям'і захварэлі двое дзяцей – старэйшы мой брат, 18 гадоў, і малодшая сястра, 14 гадоў. Вечарам захварэлі, а пад ранак памерлі» [1].

Праз два-тры гады пад уздзеяннем негатыўных рэвалюцыйных узрушэнняў многія беларускія сем'і вярталіся дадому ў заходнюю Беларусь, дзе сутыкнуліся з новымі выпрабаваннямі, бо прыехалі ў панскую Польшчу. Новыя ўлады, законы, парадкі. А самае дрэннае – разбураныя хаты, зарослая пустазеллем і хмызняком зямля, адсутнасць хатняй жывёлы, увогуле, сродкаў для існавання. Многія ішлі батрачыць.

Трэба адзначыць, што кніга не з'яўляецца механічнай перадрукоўкай успамінаў сведкаў падзей, змешчаных толькі ў «Ніве». У склад зборніка ўвайшлі аповеды, якія былі надрукаваны ў краязнаўча-культурным часопісе «Бельскі Гостінец», карэспандэнцыя жыхароў сучаснай Беласточчыны, іх перапіска з роднымі, допісы чытачоў у абодва гэтыя выданні пра бежанства, а таксама апытанні ў час розных культурна-гістарычных мерапрыемстваў, дакументы з асабістых архіваў удзельнікаў той вялікай вандроўкі беларусаў. Але галоўнае, чым прываблівае выданне, гэта няхай і суб'ектыўныя, але безумоўна шчырыя і ўнікальныя назіранні, ацэнкі, меркаванні, параўнанні, эмоцыі і высновы суразмоўцаў журналістаў. У кнізе іх агульнымі намаганнямі паўстае нацыянальны характар беларусаў, здольных у цяжкія моманты згуртавацца, сабраць волю ў кулак, выстаць насуперак жорсткім выпрабаванням. Нельга не пагадзіцца з думкай выдаўцоў аб тым, што «лёсы паасобных людзей складаюць лёс народа» [1].

Нягледзячы на адносна слабую дакументальную базу кнігі «Бежанства 1915 года», заснаваную на ўспамінах ужо стальных і ў большасці сваёй малапісьменных людзей, на яе спасылаюцца навукоўцы, даследчыкі, журналісты. «Звезда» да 90-годдзя вялікага вымушанага зыходу беларусаў з родных мясцін падрыхтавала шэраг публікацый аб самых яркіх і цікавых уражаннях нашых суайчыннікаў аб тым рызыкаўным падарожжы, жыцці ў Расійскай імперыі у час вайны і рэвалюцыі. Гэта кніга, як падкрэсліваюць яе складальнікі, «асаблівая крыніца ведаў пра гісторыю вялікай часткі нацыі, бачанай вачамі сведкаў эпохі» [1]. Бадай, тады ўпершыню белару-

сы сутыкнуліся з такой з’явай, як інфляцыя і гіперінфляцыя. Перад вайной расійскі рубель быў адной з самых устойлівых і надзейных валют свету, якая поўнасна забяспечвалася золатам. Шмат беларусаў для зручнасці захоўвалі свае зберажэнні ў папяровых банкнотах. У час вайны яны страцілі былую моц і тыя, хто меў іх, апынуліся ні з чым. Уладзімір Пракаповіч успамінае: яго бацька, вясковы стараста і старшыня мясцовай пазыкова-ашчаднай касы паехаў у Брэст, «дзе яму на патрэбы мілейчыцкай касы далі два мяшкі золата. У сувязі з тым, што яму было невыгодна падарожнічаць з такім цяжкім грузам, ён памяняў золата на папяровыя рублі. І толькі калі пачалася вайна, зразумеў, якую дапусціў памылку» [1].

Тэма тэрміновай і беспспрэчэдэнтнай эвакуацыі паўтара мільёна жыхароў заходніх рэгіёнаў Расійскай імперыі знаходзіць адлюстраванне ў сённяшніх СМІ. Нядаўна беларускі партал TUT.BY апублікаваў матэрыял аб сенсацыйнай знаходцы ў лічбавым архіве Нацыянальнай бібліятэкі Польшчы. Там выпадкова знайшлі альбом фатаграфій, зробленых невядомым афіцэрам Рускай імператарскай арміі на тэрыторыі Беларусі ў 1915 г. Разам з бежанцамі ён прайшоў ад Брэста да Бабруйска, а ўбачанае здымаў. Яго фатаграфіі і подпісы да іх – дакументальнае сведчанне таго цяжкага перыяду ў гісторыі беларускага народа. На жаль, аўтар фотаальбома невядомы. Як зазначае TUT.BY, хутчэй за ўсё, аўтар меў польскае паходжанне, бо ўсе подпісы да фатаграфій зроблены па-польску. Магчыма, таму альбом і трапіў у фонды Нацыянальнай бібліятэкі Польшчы. [2].

Як вядома, пачатак сусветнай вайны стаў пачаткам канца «Нашай Нівы», якая апынулася ў надзвычай складаных абставінах. За публікацыі антыўрадавых матэрыялаў асобы нумары газеты канфіскаўваліся, нават забаранялася падпіска сярод настаўнікаў і вучняў. Верагодна, рабіліся мэтанакіраваныя захады для таго, каб выдаваць газету стала немагчымым. 7 жніўня 1915 г. выйшаў яе апошні нумар. Якраз тады, у першыя жнівеньскія дні, распачалася магутная піяр-кампанія сярод беларускага вясковага насельніцтва на карысць тэрміновай і татальнай эвакуацыі. Думаецца, калі б выдаўцам удалося захаваць «Нашу Ніву», то тэма бежанства знайшла бы дастойнае адлюстраванне на старонках газеты. І, магчыма, дзякуючы праўдзівай інфармацыі аб сапраўдных прычынах той агітацыі колькасць бежанцаў на ўсход Расійскай імперыі летам 1915 г. была б значна меншая, а ўмовы яе правядзення мелі б не такія катастрофічныя наступствы.

Літаратура

1. Бежанства 1915 года; рэд. В. Луба. – Беласток, 2000. – 416 с.
2. Садовский, В. Беженцы в Бобруйске, пожары в Бресте. 1915 год в Беларуси на фотографиях офицера царской армии / В. Садовский // Информационный портал TUT.BY [Электронный ресурс]. – 2016. – 6 февр. – Режим доступа: <http://news.tut.by/society/483580.html>. – Дата доступа: 29.08. 2016.